

Csernátory Zoltán

Fractura bordae

Mit szeretnék mondani? Anyanyelvünk szeretete nemcsak annak hangoztatásában, hanem ápolásában is megnyilvánulhat. Valójában ez utóbbi a hiteles szeretet. De az is fontos, hogy ez a szeretet ne vakítsa el nyelvi tisztánlátásunkat, lássuk meg és lássuk be anyanyelvünk korlátait. Míg az egyik oldalon rendkívül kifinomult nyelvi eszközök állnak rendelkezésünkre árnyalatnyi különbségek hathatós érzékeltetésére, addig a másik oldalon toldalékokkal és ragokkal működő nyelvezetünk igencsak ellenáll az idegen szavak simulékony beillesztésének.

Hogyan is néz ki ez a valóság görbe tükrében? Anyanyelvünk szeretete nemcsak annak proklamálásában, hanem ápolásában is manifesztálódhat. Lássuk be, ez utóbbi a valóban valid szeretet. De az is fontos, hogy ez a szeretet ne tegye amauroticussá lingvális tisztánlátásunkat, aperciáljuk és agnoszkáljuk anyanyelvünk limiteit is. Míg az egyik oldalon rendkívül szofisztikált lingvisztikai arzenállal diszponálunk nüansznai differenciák effektív aperciáltságára, addig a másik oldalon postpositumokkal és suffixumokkal funkcionáló grammatikánk igencsak rezisztál az idegen szavak simulékony integrálásának.

Nos, ez volt mondanivalóm könnyebbik része, amellyel szerettem volna megvilágítani azt a módszert, amellyel az intellektualizáló műelit mondanivalóját működőbe burkolva imitálja superioritását. Ahány nyelvet beszélsz, annyi embert érsz. De nem ahány nyelvet kutyulsz!

A nehezebbik kérdés az orvosi nyelv használata magyar nyelvi környezetben. Itt a nyelv által támasztott akadályok a megszokáson alapuló latin nevezéktan sokszor komikumig fokozódó erőltetésével rendkívül furcsa egyveleget alakítanak ki. Szeretném leszögezni, tisztelem minden szakma hivatalos nyelvezetét és szakzsargonját is. Ez utóbbit talán úgy lehetne leginkább meghatározni, mint a használhatóvá, hétköznapivá egyszerűsített (fogyasztói társadalmasan: felhasználóbarát) és sokszor kedvessé, viccessé tett szaknyelvet. Miért ne lehetne az ácsnak a gerenda *kantban pámorcos*, a lakatosnak a *varrat cunderes*, vagy a kőművesnek miért ne állhatna *vinkliben a lejer*?

Az orvosi nyelv azonban tükröz valami olyan, a szakma által féltve őrzött, izzadtságzagú idejétmúltságot, amelyet kevélykedőnek, kivagyinak érzek, és amelytől néha már „evértalódik az ember intestinuma” (ezt csak így merem itt leírni).

Tudomásul kellene végre venni, hogy a beteg ember feje fölött „kommunikáló specialisták” helyett manapság a beteg emberrel értekező orvosokra van szükség. A betegség mibenléte ugyanis leginkább, de sokszor kizárólag csak őrá tartozik. Az orvos szerepe, hogy hozzáértő szakemberként ezt feltárja, és ha a beteg kéri, kezelje is. Tehát: el kell mondani a betegnek, hogy miről is van szó. Márpedig ezt a beteg nyelvén kell tenni.

Nem lesz kevesebb az az orvos, aki *nephrolithiasis* helyett csak *vesekövességet*, *hypertonia* helyett csak *magas vérnyomást* vagy épp *graviditas* helyett csak *várandósságot* állapít meg. Mint ez utóbbi példa is mutatja, az sem biztos, hogy az orvosnak mindig beteggel és betegséggel van dolga. (Hogy végül magammal is teljes ellentmondásba kerüljek, a beteg sokszor nem is beteg, csak „ügyfél”, akit jobb híján páciensnek is nevezünk, feltételezve ezzel, hogy valóban türelmes, ha a *patientia*, *ae f.* latin szóeredet legkedvezőbb fordítását vesszük, amelynek amúgy a jelentése még ’elviselés, eltűrés, elszenvedés, engedékenységgel, alázatossággal és közönyösséggel’ is.)

De a fő probléma az, amivé napjainkra ez a „latinofília” lett: görcsös latinkodás. A kórisméket a beteg zárójelentésén latinul kell feltüntetni. Valamiért így hisszük. Petrányi Gyula sok kiadást megélt Belgyógyászati diagnosztikájában ez áll: „A diagnózisok nemzetközi nyelve a latin. A diagnózisban szereplő elnevezések bármilyen eredetűek lehetnek (régie görög, latin, arab vagy újabb keletű szóalkotások), de összetételeikben a latin nyelv szabályait követik” (1975). Mintha azonban sokan nem olvasták volna végig annak idején a vizsga előtti lázban a nagy tudású belgyógyász professzor további útmutatásait: „Emellett minden élő nyelvben még kétféle diagnózis-megjelöléssel találkozunk. Az egyik: a hivatalos név rövidített és az élő nyelvhez alkalmazott változata (pl. mitrál-sztenózis, epidémiás meningitisz, krónikus pielonefritisz). [Itt jegyezném meg, hogy ez az, amit a fejlett világ – értem alatta többek között az angol, német, francia nyelvterületeket – használ.] A másik: a régen ismert betegségek saját népies neve (pl. morbilli = kanyaró; varicella = bárányhimlő; herpes zoster = övsömör; antrax = lépfene, pokolvar; carcinoma = rák; urtica = csalánkiütés stb.), ezek közül azonban – a félreértések elkerülése végett – csak a megszokottakat ajánlatos használni. Az elavult nevek használata kerülendő” (i. m.).

Brencsán János, aki életműve jelentős részét szentelte az orvosi nyelvnek és helyesírásnak, az Új orvosi szótár 1983-

as második kiadásától kezdve számos orvosi jövevényszó befogadását sugallja annak magyarított írásmódjával. Teszi ezt a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottságának és az Orvosi Szaknyelvi és Helyesírási Bizottságnak, valamint az Egészségügyi Tudományos Tanácsnak az idegen szavak írásmódja kérdésében közzétett állásfoglalásához tartva magát.

Itt szeretném leszögezni, hogy gimnáziumban megkezdett latin tanulmányaim és egyéb idegen nyelvi ismereteim révén azt hiszem, a maradibbak táborába sorolom magam az anyas és szaknyelvi kérdésekben. Mindamellel hittell vallom, hogy amely szakkifejezések ismerete már a bulvársajtó (és nem boulevard sajtó!) szintjén is tetten érhető, ott sokszor erőltetettnek tűnhet a makacs latinkodás. Szűkebb szakmám, az ortopédia területén is, annak jeles képviselőinél is felismerhető valamelyes ősiesség. Ott van mindjárt a szakma neve: az *orthopaedia*, *orthopedia*, *orthopédia*, *orthopädia* még mind fel-felbukkanó változat. Pedig mesterségünk neve az az első kapcsolódási pont, ahol a betegekkel érintkezésbe kerülünk, miért neheztjük még ilyen nyelvi változatossággal is a hozzánk való eljutásukat? Vagy az *orthopaedus* jobban müt, mint az *ortopéd sebész*?

Lassan elérkezem mondanivalóm lényegéhez. Nem tartom szerencsésnek a mindenáron minden kifejezés latin kerékbe törését, latinba öltöztetését. Így például, maradv a ortopédia számomra kézenfekvő példájánál, ha már a *total hip* vagy a *knee replacement* és az *endoprosthesis* kifejezések/szavak megjárva görög–latin–angol etimológiai zarándokútjukat *totál endoprotézis* (TEP) néven bekerültek a magyar orvosi nyelv szókincsébe, ne játsszuk el velük és főleg ne a TEP betűszóval a nagy latin nyelvtannak való megfelelést. Az olyan diagnózisok, mint a *St. post TEP* hemzseg a buta nagyképűségtől. Szintén ijesztő szokássá kezd válni a *developmental*ból latinadaptált *developmentalis*. Mindezeket súlyosan tetézi a

főnévragozás szabályainak hiánya és az ezt rejtegető szabálytalan rövidítések tömege.

Van persze egy másik nehézség is, amely a „fogyasztói” oldalról jelentkezik. A kórisméknek, mint az utóbbi időben végre már hivatalosan is kiderült, értékük (sőt árúk is) van, így egy orvosi látogatás után a „gyűjtők” igénylik az újabb kórisméket. Ehhez a tüneti, szindróma, etiológiai, patogenetikai, anatómiai, patológiai, stádium és funkcionális betegségnevek bőséges készlete nagy választékot nyújt.

A megoldást nem tudom. Annak kidolgozására szolgálnának a fentebb említett tudományos bizottságok. De addig is, amíg kikristályosodik a megújult orvosi nyelvezet, javasolom, hogy mindenki maradjon nyelvi képességeinek határain belül, és ne tegyünk úgy, mintha az orvosi kérdésekben már gondolkodni is csak latinul tudnánk. Ha a *csípőprotézist* Hippokratész és Galénosz még nem ismerte, és nem hagyott ránk erre veretes görög és latin szakkifejezést, akkor modern korunk e nagy vívmányát ne röstelljük nevének nevezni, és ha például kilazul a protézis, akkor azt ne a száználmas *Relaxatio TEP* elnevezéssel illessük. A Kiskegyed hasábjain már régóta *artroszkópiáról* beszélnek, de sokak még *arthroscopisalnak*. A magyarkodó másik véglet pedig: *csőtükröz*. Nehéz.

Egy kedves orvostársam szüleménye a címül választott kórisme. Egy baleseti ügyelet hajnalán született. Nem szellemességből. Fáradságból. De az I. declinatiót legalább jól megtanulta.

Lapzárta előtt érkezett: „Vulnus contusum capitis et fülkagyló.” Úgy látszik, görcsösen latinkodik a magyar orvos.

IRODALOM

Petrányi Gyula 1975. *Belgyógyászati diagnosztika*. Budapest, Medicina Kiadó.
Brencsán János 1983. *Új orvosi szótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

„Miképpen idegen nyelveket tudni szép,
a hazait pedig lehetőség szerint művelni kötelesség.”
(Kölcsey Ferenc)